

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Specialpedagogexamen
Termin år: VT 2018

Särbegåvad i skolan, en fördel eller en nackdel?

Är skolan rustad för särskilt begåvade elevers behov?

Gifted in school, an advantage or a disadvantage?

Is school prepared for gifted students needs?

Nina Johansson och Carina Raso

Sektionen för hälsa och samhälle eller Sektionen för lärande och miljö

Författare/Author

Nina Johansson & Carina Raso

Titel/Title

Hur möter skolan elever som är särskilt begåvade – Är skolan rustad för särskilt begåvade elevers behov

Handledare/Supervisor

Helena S Andersson

Examinator/Examiner

Lisbeth Ohlsson

Sammanfattning/Abstract

Syftet med detta arbete är att undersöka hur en grupp särbegåvade personer upplever att de blivit bemötta under sin skolgång och vilket stöd de anser sig ha fått. För att få ännu ett perspektiv har vi undersökt en grupp specialpedagogers erfarenheter av särbegåvade elever.

Frågeställningar

Hur upplever före detta elever att skolan har bemött deras särbegåvning? Anser specialpedagogerna att skolan har tillräckliga kunskaper om särbegåvning? Hur kan skolan bli bättre på det här området?

Metod och teori

För att ta reda på detta har vi använt oss av metoden med kvalitativa intervjuer och vi har analyserat dessa genom att använda oss utav Bronfenbrenners ekologiska systemteori.

Resultat och analys

De resultat vi har fått fram tyder på att intervjupersonerna upplevt brister i bemötandet inom skolan att nå dessa elever. Många i skolans värld är inte medvetna om vad särbegåvning innebär och de risker som medföljer om inte dessa elever tas om hand på rätt sätt och får det stöd och de utmaningar som de behöver för att må bra. Detta kan resultera i ett mycket dåligt psykiskt mående och skolgången blir lidande.

Ämnesord/Keywords

Bemötande, inkludering, supernormal, särbegåvade, särskilt begåvade.

Innehåll

1. Inledning.....	6
2. Syfte och frågeställning	7
2.1 Avgränsning.....	9
3. Bakgrund	9
4. Definition.....	10
5. Teori	11
6. Tidigare forskning	14
6.1 Vårda den sociala och emotionella utvecklingen	14
6.3 Särskilt begåvad eller högpresterande	18
6.4 Karaktäristiska drag som kan ge problem	18
6.5 Stimulera och bemöta	19
6.6 Känslighet.....	21
7. Studiepaket för särskilt begåvade elever	21
8. Metod.....	22
8.1 Urval.....	23
8.2 Genomförande	24
8.3 Databearbetning.....	25
8.4 Reliabilitet och validitet.....	25
8.5 Etiska aspekter	26
9. Resultat och analys	27
9.1 Intervju av särskilt begåvade vuxna	27
9.1.1 Skolan.....	27
9.1.2 Bemötande	28
9.1.3 Utmaningar	28
9.1.4 Inkludering	29

9.1.5	Ohälsa.....	31
9.1.6	Stöd.....	32
9.2	Intervju av specialpedagoger	32
9.2.1	Skolan.....	32
9.2.2	Bemötande.....	34
9.2.3	Utmaningar.....	34
9.2.4	Inkludering	36
9.2.5	Ohälsa.....	36
9.2.6	Stöd.....	36
10	Diskussion	38
10.1	Särskilt begåvade elevers svårigheter i skolan	38
10.1.2	Skolan.....	38
10.1.3	Bemötande.....	39
10.1.4	Utmaningar.....	40
10.1.5	Inkludering	41
10.1.6	Ohälsa.....	41
10.1.7	Stöd.....	42
11.	Diskussion av metod	43
11.1	Metod	43
11.2	Slutsats	44
12.	. Fortsatt forskning och specialpedagogiska implikationer	45
13.	Referenser.....	46
	Bilaga 1.....	48
	Bilaga 2.....	49

1. Inledning

Vi är två gymnasielärare som går sista terminen på specialpedagogprogrammet på högskolan i Kristianstad. Uppdraget som specialpedagog är både intressant och mångfacetterat och ställer krav på att följa forskningen inom specialpedagogik. I Examensordningen för specialpedagog står det som mål att studenten ska kunna möta behoven hos alla barn och elever (SFS:1993:100). En kort mening som är oerhört omfattande då alla barn och elever är olika och har väldigt olika behov. I arbetet som gymnasielärare så möts man av barn och elever som har behov av stöd, särskilt bemötande eller anpassningar. Ofta handlar det om elever som inte når målen av olika anledningar. Det finns även elever som är särskilt begåvade eller högpresterande. De behöver då nya utmaningar vilket kan vara en utmaning för skolan.

Ambitionen med vårt examensarbete är att undersöka hur skolan bemöter dessa utmaningar hos särskilt begåvade elever. Vilken beredskap och vilka insatser görs i skolan och är skolan redo för deras särskilda behov är frågor vi vill fördjupa oss i.

Skollagen är tydlig att även stimulera elever som lätt når målen i kunskapskraven. De elever som når målen i kunskapskraven ska få ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling (SFS:2010:800). Vi vill undersöka hur skolorna arbetar med den här frågan. Inkludering är en annan fråga som är intressant som vi tar upp i vårt arbete samt hur arbetar skolor i sitt utvecklingsarbete med detta.

I Salamancadeklarationen (Unescorådet: 2006) är den grundläggande principen för en inkluderande skola att alla barn skall undervisas tillsammans oberoende av svårigheter eller andra skillnader. Målet är att förhindra socialt utanförskap och se varandra som en resurs i ett sammanhang.

Med undersökningen vill vi också ställa frågor till tidigare elever hur de har uppfattat sin skolgång. Där vill vi få fram är vad som behövs för vidare utveckling på området.

Genom att i det här examensarbetet studera särbegåvade elevers skolerfarenheter vill vi bidra till specialpedagogers möjligheter att samtala, vägleda och hjälpa elev, lärare och vårdnadshavare professionellt. I mötet med flera andra professioner i vårt yrke kan vi vara

med som stöd och som en professionell samtalspartner vad gäller t ex lärmiljön för särbegåvade elever.

Föreningen Mensa (vars medlemmar tillhör den 98 percentilen angående intelligens, det vill säga att de har över 131 i IQ) var de som sammanställde en undersökning som man skickade ut till medlemmarna. Frågorna gällde då medlemmarnas skolgång. Undersökningen gick ut som en internetbaserad enkät där respondenterna skulle svara på olika frågor. Det var 614 personer som svarade på enkäten men inte alla svarade på alla frågor. Det som resultatet visade var att många av Mensas medlemmar gärna hade haft en annan skolgång och en annan upplevelse av skolan. De skulle vilja ha utmanats mer och inte varit i samma fack hela tiden. Många ansåg sig vara missförstådda i skolan och de hade inte utvecklats som de skulle ha velat göra.

Mensa har även ett program för barn, ungdomar, föräldrar och lärare som heter GCP- Gifted Children Program. De inom Mensa som jobbar med det åker ut och föreläser på skolor om särbegåvning och de har föräldrautbildningar för föräldrar till barn som man tror är särbegåvade. Det räcker om en förälder eller lärare misstänker att en elev är särskilt begåvad har man möjlighet att få hjälp av GCP. De har gärna ett nära samarbetet med skolor. De åker ut till skolor och gör större och mer allmänna föreläsningar om vad man ska tänka på när det gäller särbegåvning och hur man bäst möter dessa elever. Enligt Mensa själv så hade de behövt komma ut och föreläsa om detta ämne i mycket större utsträckning än vad de gör i dagsläget. Kunskapen om särbegåvning är fortfarande låg och de flesta resurser läggs på att kartlägga och hjälpa de elever som har svårt att klara av skolan och inte på dem som skulle klara av skolan bra om de bara fick rätt förutsättningar för sitt lärande och sitt behov av utmaningar enligt Mensa själv.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med den här undersökningen är att få en fördjupad kunskap och förståelse för vilka svårigheter som kan uppkomma för elever som är särbegåvade. Vi vill gärna genom arbetet få en god kännedom och kunskap om hur vissa särbegåvade upplever sin skolgång och även hur några specialpedagoger upplever särbegåvade elever. Genom arbetet kan vi som specialpedagoger bidra till bättre stöd och bemötande i kontakten med särskilt begåvade elever. Genom att uppmärksamma särskilt begåvade barn med deras

utvecklingspotential och svårigheter hoppas vi bidra till både uppmärksamhet och kanske förändring inom området. Med detta arbete som blir vårt gemensamma examensarbete på sista terminen av specialpedagogutbildningen hoppas vi bidra till utveckling, anpassning och förståelse för särskilt begåvade elever. Vårt uppdrag som blivande specialpedagoger är också att handleda (SFS:1993:100) t ex lärare i sitt uppdrag.

Vi har båda två arbetat som lärare i gymnasieskolan i flera år. Vi upplever att det finns ett område som det behövs mer kunskap om. Det är ett område som det inte pratas eller diskuteras om så mycket eller inte alls på skolorna än. Det här blir en möjlighet för oss att uppmärksamma de särbegåvade eleverna. Oberoende begåvning har vi alla olika behov av stöd och bemötande. Vi vill avgränsa oss till att göra en djupdykning för den grupp elever som är särbegåvade. Alla har olika behov men vikten av att observera en person som särskilt begåvad kan ge nya möjligheter vad gäller anpassningar och behov. Även särbegåvade kan ha inlärningssvårigheter och dessa benämns som ”twice exceptional” förkortat ”2e” och på svenska ”dubbelriktad begåvningsproblematik” (Liljedahl, 2017). Vi fokuserar dock endast på särskild begåvning i det här arbete och begränsar arbetet där.

Med en fördjupning på området särskilt begåvade kan vi förhoppningsvis bidra med kunskap kring deras behov och stöd i deras lärande. Vi ser det som en möjlighet att sprida kunskap inom området. Genom våra frågeställningar och efterföljande undersökning kan vi kanske få den kunskap som behövs för att fler elever ska få det bemötandet som behövs ute på skolorna. Med vår kunskap skulle det kanske bidra till att fler elever oavsett behov skulle nå så långt det är möjligt i sin individuella kunskapsutveckling som de har rätt till (SFS:2010:800).

De frågor vi har i den här undersökningen och söker svar på är:

- Hur upplever före detta elever att skolan har bemött deras särbegåvning?
- Anser specialpedagogerna att skolan har tillräckliga kunskaper om särbegåvning?
- Hur kan specialpedagogerna arbeta mer specifikt med bemötandet av särbegåvade elever?

2.1 Avgränsning

Vår undersökning är specifikt inriktad mot hur skolan möter upp de särskilt begåvade elevernas behov. För att arbetet inte ska bli för stort och inte rymmas i vår tidsplan har vi varit tvungna att avgränsa det. Vårt fokus ligger på hur det fungerar i skolan och då för särskilt begåvade elever. Vi vill undersöka vilket behov dessa elever har och om skolan möter upp så som det står i skollagen (SFS:2010:800) att alla elever ska få möjlighet att utvecklas så långt det är möjligt. Vi avgränsar därför arbetet så att det inte innefattar de elever som är särskilt begåvade och har andra svårigheter i skolan det vill säga twice exceptional (Liljedahl, 2017). Det är annars ett stort och intressant område som tyvärr inte rymms inom den tidsram som är satt till det här arbetet. Avgränsningen gäller också att inte ta med hur det går för de elever som är särskilt begåvade efter skolan.

3. Bakgrund

Elever är olika på många sätt. En del har lätt för att lära sig nya saker, många elever vill lära men på olika sätt och alla elever har olika intressen. Mångfalden är bra och den är viktig. Med mångfalden kan vi tillsammans utvecklas optimalt och även må bra. Med en vidare och öppnare syn på olikheter bidrar det till jämlikhet och inkludering (Persson, 2010). I skolan visar det sig snabbt vem som har goda förutsättningar för ett ämne och de som har sämre förutsättningar för ett ämne. Det finns stöd för de som har sämre förutsättningar eller har svårigheter i skolan. För de som snabbt tar till sig kunskaperna och anpassar sig till skolan fungerar det också väl. Det finns även elever som är särskilt begåvade i skolan. De kan vara särskilt begåvade i ett eller flera ämnen utan att det uppmärksammas. Är det ett ämne de är särskilt begåvade i blir de uppmärksammade genom att de har lätt för t ex matematik. Om inte eleven utmanas får han eller hon kanske sitta av resten av tiden då den redan är klar med hela kursen. Vi har skolplikt i Sverige (SFS:2010:800). Det innebär att eleverna måste vara i skolan. Problemet är att de elever som är särskilt begåvade inte fått den uppmärksamheten som de borde fått. Behovet av

stöd och stimulans har ofta saknats för att lärare och övrig skolpersonal inte haft rätt kompetens för att möta deras behov. För en del av dessa elever fungerar det. Det kan bero på att de ”anpassar sig”. För de som inte ”rättar sig efter systemet” och behöver utmaningar utöver det som ges kan det ställa till problem. Fokus har ofta varit på de elever som har någon form av svårigheter att ta till sig kunskaperna. Däremot har de elever som snabbt kommit igenom kursmålen och därmed förbi övriga elever inte fått den uppmärksamheten, stöd och framförallt utmaningar som de borde haft rätt till enligt våra erfarenheter.

Vi vill studera detta genom att möta tidigare elever och specialpedagoger. Genom att intervjua dem hoppas vi få inblick och nya kunskaper som kan göra oss till uppmärksamma specialpedagoger som främst arbetar förebyggande så mångfalden ryms i skolan.

4. Definition

Det finns flera definitioner av en person som är särbegåvad. En definition på särbegåvning som är känd här i Sverige är uttryckt av professor Rolf Persson i artikeln “Annorlunda Land - särbegåvningens psykologi” och lyder:

“Den är särbegåvad som kontinuerligt förvånar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera beteenden. Ett beteende i detta sammanhang förstås som en mänsklig prestation, aktivitet eller funktion” (Persson, 1997).

Beskrivningen Persson ger visar på att skolan ofta har en given förväntning av ungefär vad en person kan och vilka förmågor en person har vid t ex en viss ålder. När detta vida överträffas och förvånas över är det en person som är särskilt begåvad. Ofta kan en särbegåvad individ uppfattas som mycket intensiv och med en ökad känslighet. De är ofta väldigt empatiska med stark drivkraft. De har ett annat sätt att tänka och tänker gärna utanför ramarna och är mycket intresserade och ifrågasätter för att få lära sig både nya saker och ännu mer. (stockholmspsykoterapimottagning.se, 24/3/18).

Särbegåvningen kan upptäckas tidigt hos små spädbarn. De är ofta alerta, vill ha uppmärksamhet, kräver omväxling och sover mindre. En del föräldrar noterar detta redan de första dygnet (Kreger Silverman, 2016). Särskild begåvning innebär utvecklingsmässiga skillnader jämförelsevis med andra barn när det gäller abstrakt tänkande, känslighet och intensitet (Kreger Silverman, 2016). I beskrivning av

särbegåvade kan utläsas att de har ett stort behov av att få lära sig och gå på djupet inom det eller de områden som intresserar dem. I deras iver på att få lära sig kommer de snabbt förbi de vanliga utvecklingsmässiga milstolparna som till exempel talar, läser tidigt men kan även lägga pussel, bygga lego och förstå hur saker och ting fungerar (Kreger Silverman, 2016).

En särskilt väl utvecklad mogenhet hos särbegåvade gör att de lär sig snabbare än jämnåriga och använder sig av kunskaperna mer direkt effektivt. De har dessutom en stark drivkraft som gör att de gärna snabbt bemästrar sig inom det område som är deras specifika intresse. (Lie, 2017). Särbegåvade använder strategier för att lösa problem. De har ofta en målmedveten inställning till sitt eget lärande. På det här sättet kan de hämta mer effektivt information. (Lie, 2017).

En av skolans främsta uppgifter enligt skollagen är att främja alla barns och elevers utveckling och lärande och även en livslång lust att lära (SFS:2010:800). Alla barn är olika och alla har olika förmåga och lust till att lära. Många elever har svårigheter med inläring och anpassningar görs utefter elevens behov. Det finns dock en annan kategori elever som är särskilt begåvade. De elever som är särskilt begåvade benämns lite olika i olika länder. I USA benämns särskilt begåvade som ”gifted” i Storbritannien för “most able learns” i Kanada “exceptional” och i Kina för “supernormal”(Liljedahl, 2017). De har ännu inte fått så stor uppmärksamhet i Sverige men det kan vara på väg eftersom många länder uppmärksammat dessa elever.

5. Teori

Den teori vi använder oss av är systemteorin, vi vill titta på helheten och samspelet mellan delarna och relationen mellan system och omgivning.

Den teori som är mest relevant för detta arbete är Bronfenbrenners tolkning av systemteorin. Denna tolkning kallas ofta ekologisk systemteori och utgår från att det är viktigt att se elevernas utveckling i relation till de olika system som eleven är en del av.

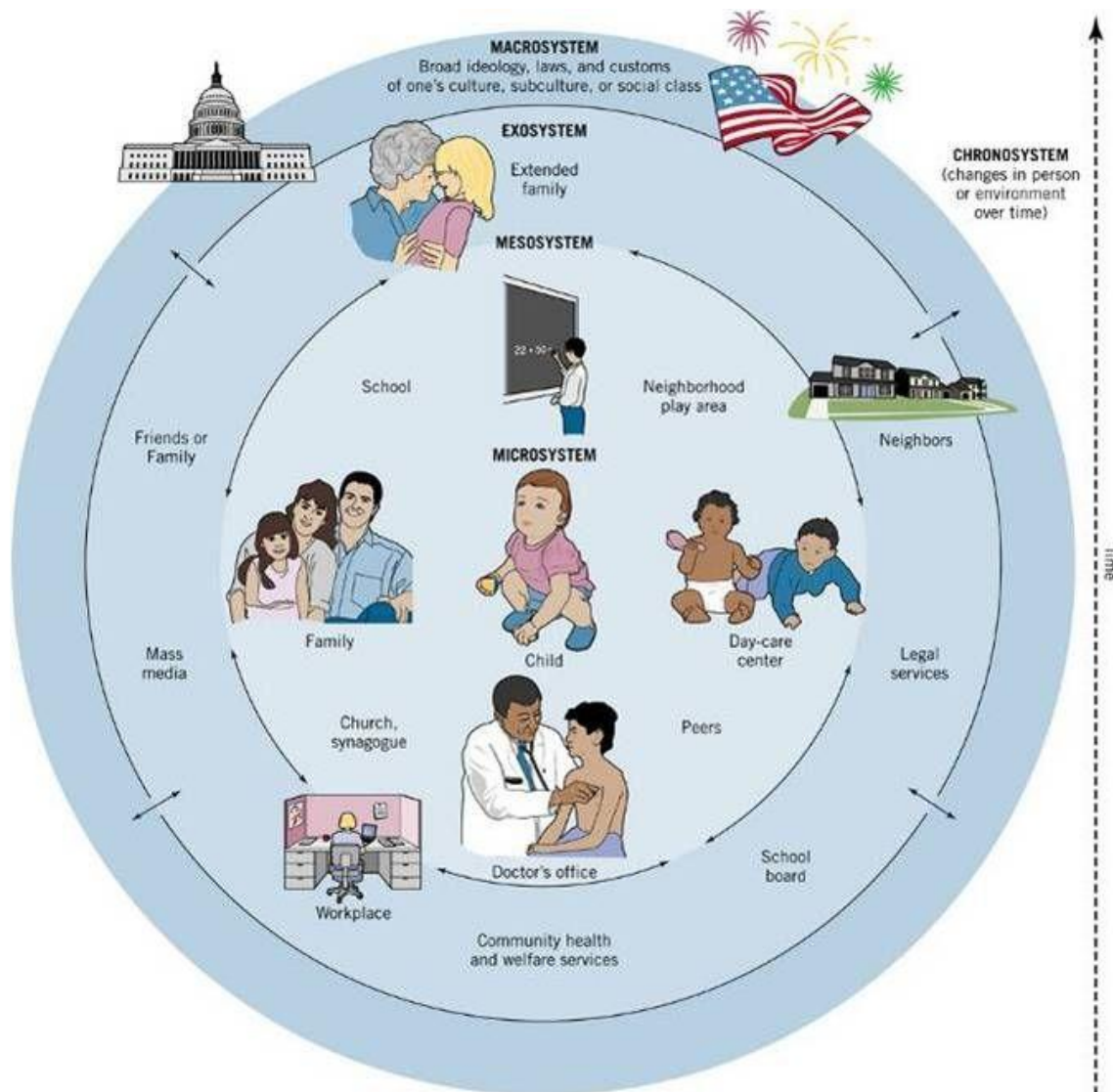
Bronfenbrenner skiljer på mikrosystem, mesosystem, exosystem och makrosystem (Bronfenbrenner, U. 1979).

I bilden nedan kan man se hur dessa system samarbetar med varandra och vad de olika systemen innebär.

I mitten finns individen själv och det som denna kan påverka. Utanför den egna individen finns andra system som inte individen själv kan påverka genom direkt inblandning. När dessa system inte förmår att ta hand om och se individens villkor påverkar det individens mående och inställning till samhället (ibid).

När vi har undersökt hur de särbegåvade som vi har intervjuat har mått i skolan så har vi sett att dessa system inte har samarbetat och vi har kunnat se på brister inom skolan.

Detta har också fått individerna att känna en maktlöshet inför de omständigheter som de har ställts inför.

Källa:

<https://www.google.se/search?q=bronfenbrenner+modell&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjwheST3-LbAhVUyqYKHTdbAAoQ7AkINA&biw=1280&bih=498&dpr=1.5>

Mikrosystemen är de system som människan är fysiskt närvarande i till exempelvis skolan och familjen. Mesosystemet är det som utgörs av relationer mellan mikrosystemen. Till exempel är ett utvecklingsamtal ett mesosystem då man kopplar ihop olika mikrosystem. Exosystemet är ett system som påverkar människan även om människan inte är närvarande i det, till exempel barnomsorg eller fritidsutbud där du kan delta men inte påverka. Makrosystemet är ett övergripande system med lagar, ekonomi och politik (Nilholm, 2016). Alla dessa olika system är beroende av varandra. Bronfenbrenner nämner även en viktig biologisk aspekt. Han ansåg biologi som en potential för utveckling. Han ansåg biologi som en potential för utveckling då varje människa föds med olika genetiska förutsättningar. Detta ska tas tillvara på hos varje

människa. Det är inte samma i varje person. Utöver detta så finns det enligt Bronfenbrenner även en tidsaspekt att ta hänsyn till. Tidsaspekten är viktig när det gäller utveckling av kulturella och sociala sammanhang. För att förstå en elev i skolan måste vi ta hänsyn till alla dessa olika system och hur de påverkar eleven i sitt dagliga liv.

6. Tidigare forskning

6.1 Vårda den sociala och emotionella utvecklingen

James (1994) beskriver hur man ska utveckla, inte bara inlärningsbiten utan också den sociala och emotionella utvecklingen av särbegåvade barn och de hinder dessa stöter på, både från sig själva men också från andra. Författaren menar att särbegåvade barn ofta har samma problem som andra barn när man tittar på hemförhållanden med mera men att de även har problem som är mer specifika för just de särbegåvade barnen. Sådana mer specifika problem kan innebära svårigheter med att omsätta tankar till verklighet, till exempel om du vet precis vad du vill konstruera men de har för dålig motorik för att göra det vilket då skapar en enorm frustration och stress hos barnet. Detta kan leda till att barnet eller eleven får våldsamma utbrott som kan vara svåra att kontrollera. När barnen är yngre kan de ofta konstruera komplexa lekar som de andra barnen inte förstår och då följs inte heller reglerna som den som är särbegåvad ofta har satt upp. Även detta leder till en stor frustration hos barnet som då inte förstår varför de andra inte förstår. Särbegåvning är ofta väldigt självkritiska då de har en idealbild om hur det bör vara men det kan vara svårt för dem att nå upp till denna nivå. De är även ofta mycket av perfektionister. Många av dessa barn och elever har orealistiskt höga krav på sig själva eftersom de kan se hur det perfekta målet skulle kunna se ut. Många når sedan inte upp till det ideal de har satt upp och kan då må mycket dåligt. Det finns studier som visar på att så mycket som 15-20% av de som är särbegåvade låter kravet på perfektion stå i vägen i livet. Detta gör att de hindras i sina akademiska karriärer då de är så rädda att misslyckas att de inte ens vill prova. Många är även rädda för att ta risker då de ser vad dessa risker kan föra med sig i form av misslyckanden. Detta ter sig ofta i underpresterande från deras sida. Vissa av de särbegåvade barnen har andra svårigheter i form av till exempelvis

autism, ADHD eller problem med motorik. De särbegåvade barnen har då en förmåga att fokusera mer på vad de inte kan göra än vad de faktiskt kan göra. Detta kan då skapa en stor frustration och ledsamhet hos individen. Andra hinder som många särbegåvade stöter på är att föräldrarna inte förstår sig på särbegåvning och då inte kan stötta eller så har föräldrarna kanske inget stöd i hur man ska bemöta dessa barn. Många särbegåvade känner också att de är fast i en värld som går så sakta eller att de får väldigt höga krav på sig från sin omgivning. Detta kan då leda till exempelvis depression. De kan också känna sig ensamma och inte direkt ha något utbyte av andre elever i skolan eller andra barn på fritiden.

Webb (1994) har några förslag på hur man ska lösa de problem som de särbegåvade kan komma att stöta på. Det är viktigt att föräldrarna till någon som är särbegåvad vet hur denna individ fungerar och hur tankarna går. Föräldrautbildning kan i många fall vara något väldigt positivt. En tidig kontakt för hjälp av de hälsoinstanser som kan behövas, till exempel en psykolog eller en barnläkare, detta för att bland annat stötta föräldrarna i sin roll. I skolan bör det finnas en stor flexibilitet i undervisningen. Detta med vikten av flexibilitet i skolan och i undervisningen kan vi se i alla artiklarna och hos alla författarna. Dessa barn behöver ofta ett annat sätt att lära sig än de flesta andra i skolan. Undervisningen bör se till deras kapacitet istället för till ålder. Även föräldrar till särbegåvade barn kan vara i behov av kontakt och stöd av varandra. I sådana föräldragrupper kan de utbyta erfarenheter och ge varandra stöd (ibid). För att nå fram till de individuella behoven kan arbetet ske med UDL:s principer där man tar vara på olikheter och individens möjligheter (www.cast.org).

I Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) har författarna skrivit en artikel där de diskuterar UDL, alla elevers lärande samt hur det kan inkluderas i en fungerande läroplan, det vill säga Universal design for learning och att inkludera detta i en fungerande läroplan för alla elever. Det handlar om att läroplanen ska ha mål som utmanar eleverna att lära, materialet ska vara flexibelt och kunna utmana och tilltala olika elever, metoderna ska vara utmanande och få alla elever till att vilja lära och att utmanas, uppgifterna ska vara flexibla och utmanade, de ska dessutom hjälpa läraren att kunna ändra instruktionerna för att på det sättet få ut den maximala inlärningen hos eleverna. Meningen med metoden

UDL är enligt författarna Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) att alla elever ska kunna utmanas och fångas upp i skolan. För att detta ska fungera så måste läraren själva förstå det som ska läras ut och ha uppsatta mål för det lärande som ska ske. Det är av yttersta vikt att eleverna ska förstå meningen med att lära sig det som läraren vill lära ut. Förstår eleverna vad som ska göras så finns det ändlösa sätt att lära ut detta men man får aldrig som lärare ta bort elevernas vilja att nå målet utan läraren ska stötta och supportera eleverna att själva ta tag i lärandet och förstå meningen med det. Lärande ska genom detta kunna nå ut till alla elever och dessutom vara flexibelt och anpassat för de elever som möts i inläringssituationen.

Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) menar att detta flexibla arbetssätt får alla elever att vara mer delaktiga och förstå vad det är som förväntas av dem och hur de ska nå de uppsatta målen. Detta har visat sig fungera mycket bra för elever i svårigheter av olika slag. Det öppnas helt andra möjligheter för ett lärande och för ett deltagande hos eleverna. Detta då lärarna ska se till att det finns många olika sätt att ta till sig kunskapen på. Vi har inte homogena klassrum i dagens samhälle utan det är väldigt olika hur människorna i klassrummet bäst tillskansar sig kunskap och detta ska de få möjlighet till. Vi kan, som pedagoger, inte längre tro att alla lär sig på samma sätt och att det enbart är träningen som gör att elevernas prestationer skiljer sig åt utan det ligger mycket mer bakom detta. Det finns ofta en kärna i klassrummet som är ganska homogen men sedan har vi alla de andra som faller utanför dessa homogena ramar och det är de som gynnas mycket av en annan sorts läroplan och där de kan få bästa möjliga förutsättningar för lärande. Detta gäller både de som har svårt att klara skolan som de som har lätt för det men som inte blir utmanade i sitt lärande. Det är alltså viktigt att vi har en läroplan som tillåter detta och som uppmuntrar den sortens lärande. Detta är något som flera forskare anser vara viktigt. Man ser ett tydligt samband mellan varierande inläring och hur flera av de särbegåvade utvecklas i skolan.

Författarna Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) menar att bra pedagogik gynnas av en sådan läroplan. Lärarna ska lära ut det som verkligen är viktigt och det ska göras genom användandet av metoder som är framgångsrika. Elevernas bakgrund och andra faktorer ska inte ha betydelse för deras lärande. Man kan inte förlita sig på att en endaste metod för att lära ut kommer att nå alla elever för vi vet att det inte är så. Alla måste

utmanas i sitt lärande genom att läraren förser eleven med olika metoder där eleverna använder sig av det som passar dem bäst och där de känner en meningsfullhet i inläringen.

I artikeln betonas vikten av att se till varje individ och veta att de har med sig kunskaper sen innan. Dessa ska utvecklas och förbättras och då kan man inte sätta alla elever i samma inläringssituationer utan en stor flexibilitet är ett måste för att få med sig alla elever och få dem till att känna att deras lärande är viktigt och meningsfullt.

I artikeln *Universal Design for Learning: Assistance for Teachers in Today's Inclusive Classrooms* (Spencer, A. Sally, 2011) lyfter författaren fram UDL och de fördelar som finns med denna metod just för att alla ska kunna nå sin bästa potential, vilket även författarna Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) har gjort. Enligt henne så handlar UDL om engagemang, förklaringar och representation. Det är av yttersta vikt att undervisningen är flexibel och kan anpassas till mottagarna. UDL utvecklades för att ge pedagogerna en metod för att kunna undervisa alla typer av elever, även de elever i svårigheter som annars kan vara svåra att nå med konventionella metoder.

I artikeln tar Spencer upp att denna metod gynnar de med läs- och skrivsvårigheter, de med uppmärksamhetsproblem och de särbegåvade. Spencer menar att det är cirka sex procent av eleverna som är ”gifted and talented”. För dessa sex procent är det viktigt att få lov att utmanas. Spencer menar att en sådan elev ofta gör ok ifrån sig i en vanlig klassrumssituation men att ett UDL-baserat lärande hjälper eleverna att nå sin fulla potential. Att få dessa elever aktivt engagerade hjälper inläringen och triggat intresset för lärandet. Många lärare har själva upptäckt brister i sin undervisning när de har börjat tänka på ett annat sätt grundat på UDL. Det är större chans att lärarna fokuserar på hur de bättre kan undervisa än att skylla på att eleverna inte lär sig någonting. Spencer menar, precis som de andra forskarna som har skrivit om UDL, att det denna typ av undervisning är det som bäst fångar upp och utmanar de särbegåvade eleverna. Det är viktigt att de får slippa att sitta och lyssna på genomgångar flera gånger utan att de får lov att vara nyfikna och upptäcka information och fakta på sitt eget sätt. Detta gynnar deras inläring och nyfikenhet på skolan.

6.3 Särskilt begåvad eller högpresterande

Det är viktigt att skilja på särskilt begåvade och högpresterande elever. Deras agerande är oftast väldigt olika och därför svårt att bemöta dem på rätt sätt. De högpresterande eleverna är oftast tydliga med att arbeta hårt, lyssnar med intresse och har ofta goda idéer (Wallström, C. 2010). De elever som är särbegåvade agerar oftast inte lika tydligt och inte heller på ett sätt som alltid uppfattas positivt (Wallström, C. 2010). Några exempel på skillnader hos högbegåvade och särbegåvade elever är t ex att högbegåvade kan svaret, är intresserad, har goda idéer, besvarar frågor och lyssnar med intresse. En särbegåvad elev ställer frågor, är nyfiken, har tokiga idéer, diskuterar dem och visar starka åsikter och synpunkter. (Wallström, C. 2010). Det är tydligt i den här beskrivningen att en särbegåvad elev inte blir lika fort tillfredsställd och vill även nå lite längre i sitt lärande än den elev som är en högpresterande. En högbegåvad elev är snabbt nöjd med att ha avgett rätt svar.

6.4 Karaktäristiska drag som kan ge problem

Att vara särbegåvad och vara ”före” sina jämnåriga kan göra att problem uppstår. Det kan t ex vara tålmodsprövande att vänta in de övriga klasskamraterna tills de också har förstått. Förutom att alla människor har olika egenskaper har särbegåvade karaktäristiska drag som ofta stjälper dem. T ex att de vägrar utföra rutinmässiga och repetitiva uppgifter (Lie, B. 2016). Ofta i skolan får de göra om samma sak flera gånger för att just öva sig och det kan ställa till problem. De ser inte poängen med att göra om samma sak flera gånger som de redan kan.

Andra karaktäristiska drag är att kritisera andra på ett opassande sätt samtidigt som de inte är medvetna vilken påverkan det har på andra. Det ger också problem i sociala relationer (Lie, B. 2016). Särbegåvade sätter sig gärna upp emot auktoriteter, har svårt att acceptera kritik och känner ofta ångest och förtvivlan (Lie, B. 2016). De här dragen försvårar för de särbegåvade på många plan i skolmiljön. Det kan vara lärare som har svårt att möta elever som sätter sig upp emot auktoriteter eller skolkamrater som får kritik på ett opassande sätt. Det sociala livet kan bli svårt om bemötandet kan uppfattas som kritik eller på ett negativt sätt.

6.5 Stimulera och bemöta

Det är lätt att tro att skolan vore en idealisk plats för de vetgiriga särbegåvade eleverna. För en del särbegåvade fungerar skolan bra, de trivs men sällan är det någon kunskap de får med sig därifrån (Liljedahl, 2017). Andra särbegåvade däremot är så väldigt vetgiriga så det kan istället ställa till problem. I skolan ska eleverna lära sig olika saker och nå olika mål beroende på t ex i vilken klass, eller program på gymnasieskolan de går. Problemet är ofta att de redan kan det som de t ex får i läxa i skolan eller ett prov som de redan kunnat i flera år (Silverman, L.K. 2016). De kan helt enkelt bli uttråkade när de inte får de utmaningar som de så väl behöver för att må bra. För att bedöma en elevs kunskaper ska en lärare ”samla in olika typer av information om elevens arbetsprestationer och att tolka dessa” (Skolverket.se). Eleven måste på något sätt visa att den nått målen. Med tanke på de särbegåvade elever som redan uppnått en del mål måste då visa på något sätt att den nått målen d v s upprepa något eleven redan kan. Just att behöva upprepa något de redan behärskar, kan leda till uttråkning och visa sig genom att eleven tramsar, käftar emot läraren eller spela pajas (Liljedahl, 2017). Om uttråkningen blir för frustrerande för dem kan det leda till aggressiva känsloutbrott (ibid). Det här är ett problem i sig eftersom de särbegåvade vet att de beter sig irrationellt och försöker genast analysera men de saknar kunskap, mognad och erfarenhet för att förstå sitt agerande (ibid). Här är det tydligt att barnen behöver stöd för att inte anklaga sig själv och därför få skamkänslor för sitt beteende och må ännu sämre (ibid). Med rätt anpassningar och stöd t ex större utmaningar kan vara det som eleven saknar och mår bra av (ibid). Viktigt är att hålla i minnet att de är barn trots sin höga begåvning och det är lätt att missa den biten. Särbegåvade kan ge uttryck för att vara passiva och kan tolkas som distra, frånvarande och t o m svagbegåvad. I själva verket dagdrömmer de för att hålla sig mentalt aktiva på sin egen höga nivå på grund av att de är så uttråkade (ibid). Många gånger missar de då vad läraren sagt och behöver då få höra instruktionen ännu en gång. Att en särbegåvad elev presterar dåligt eller inte alls är inte ovanligt. Anledningen är vanligtvis uttråkning och understimulans eftersom de ofta får vänta in de övriga eleverna så klassen är på samma nivå. Om eleven måste igenom detta varje dag genom hela sin skoltid är det psykiskt utmattande och leder till en alltmer slocknande prestationsförmåga (ibid). Det kan leda till en förlamande trötthet eller feberkänsla som gör att det blir ännu svårare att tvingas prestera på en nivå som är långt under sin egen nivå (ibid).

En del särbegåvade barn känner sig annorlunda och faktiskt är de annorlunda rent kognitivt (Liljedahl, 2017). De kan uppfattas rebelliska genom att visa motstånd mot normer, auktoriteter och regler. De gör hellre på sitt eget sätt än följer lärarens instruktioner (ibid). Beteendet kan uppfattas som provocerande men de bara gör så som känns rätt för dem. De kan känna sig ensamma i sina tankar då det inte finns någon att dela dem med. Ofta blir de duktiga på att anpassa sig och delta i gemenskap på andras villkor istället. Trots det blir de ofta mobbade eller utfrysta. De lider dessutom av sin egen inre ensamhet då de inte ser möjligheten av att få förståelse från andra (ibid).

I *Inquiry learning for gifted children* skriver Tessa H.S. Eysink, Loes Gersen & Hannie Gijlers (2015) om hur en undersökande undervisning kan hjälpa och påverka de elever som är begåvade. De vill titta på hur de lär sig och vilka känslor som detta lärandesätt kan framkalla. Forskarna hade 64 holländska elever med i sin studie. Medianålder på dessa elever var 8,8 år och alla elever hade ett IQ på över 130. Forskarna var ute i den fysiska miljön och tittade på hur eleverna löste den uppgift som de blev tilldelade. Denna uppgift var att få ihop ett set med elkretsar på ett fungerande vis. Först tittade alla eleverna på en instruktionsvideo för att sedan försöka lösa problemet utifrån olika sammanhang. De hade redan innan undersökt vilka elever som var mer respektive mindre intresserade utav teknologi. Det de ville testa var om eleverna kände mer lust till att lära när de kunde experimentera själva och inte få det förklarad för sig innan. Det som fungerade bäst var när eleverna själva fick skapa hypoteser och testa dem. Detta menar författarna visar på att många av de särbegåvade behöver få annan undervisning än den som bedrivs i den vanliga skolan. De behöver få testa sig fram för att bäst kunna utmanas. Ofta behöver de inte fyllas med information utan de behöver veta vad de kan göra av informationen de har.

Persson (2010) behandlar ett liknande område. Han vill undersöka hur särbegåvade elever fungerar i en vanlig skola där alla ska prestera ungefär samma sak. Fungerar det bra för de som är särbegåvade eller behöver de ytterligare utmaningar? Ofta får elever med svårigheter särskild undervisning och extra anpassningar men ser det likadant ut med de elever som har ett högt IQ?

6.6 Känslighet

Ett utmärkande drag som ofta kan uppmärksammas hos särbegåvade är deras känslighet. Deras sensoriska bearbetning med intryck av visuell, auditiv, taktil, olfaktorisk (luktsinnet) kan vara överväldigande för en del särbegåvade barn. Det benämns som att de har (SID) sensorisk integration dysfunktion (Lie, 2016). Det kan göra att de får andra problem som uppmärksammas och är tydligare för omgivningen. Det kan vara t ex hyperaktivitet, inlärningssvårigheter, negativ självuppfattning eller känslomässiga problem (Lie, 2016). Alla intryck de tar in berör dem så mycket mer än för dem som inte har SID. Den höga känsligheten gör att de kan uppfattas som mer besvärliga, sjåpiga och överkänsliga (Liljedahl, 2017). Personal och andra vuxna kring dessa barn behöver stöd och hjälp för att kunna anpassa och hjälpa dessa barn. Denna överkänslighet kan ge ett inre driv för individen som kan visa sig som stark uthållighet, lidelse, kreativt flyt eller starkt intresse (Lie, 2016). De kan visa tydligt vad de gillar och inte gillar på t ex en konstutställning, bok eller musik (ibid). Deras överkänslighet (på engelska, overexcitabilites) kan också orsaka psykosomatiska åkommor som t ex huvudvärk, magont eller annat. Då kan orsaken vara t ex om någon höjer rösten vid en tillsägning då kan de känna sig djupt sårade (ibid). Det kan då resultera i t ex huvudvärk. Det kan alltså vara både positivt med den här överkänsligheten t ex djupt rörd av en film eller negativt av blinkande lysrör som kan ge psykosomatiska besvär.

En del forskare anser att barnens överkänslighet hänger ihop med att de utvecklar de kognitiva, känslomässiga och fysiska egenskaperna asynkront (Lie, 2016) d v s inte samtidigt på samma nivå. De kan alltså vara extremt särbegåvade på ett område ligga under snittet på ett helt annat område (ibid). Dessvärre är barnen själv medvetna om denna ojämnhet i sin utveckling. Genom denna ojämnhet i utvecklingen söker de sig ofta till äldre kamrater eller vuxna för att få en meningsfull relation.

7. Studiepaket för särskilt begåvade elever

Skolverket har fått i uppdrag av regeringen att arbeta fram ett stödmaterial för personal som arbetar på grund- och gymnasieskolor. Materialet presenterades i maj 2015. Målgrupperna för stödmaterialen är rektor, företrädare för huvudmän, lärare, specialpedagog och övrig personal inom elevhälsan (Skolverket.se). Stödmaterialen sätter

fokus på elever som är särskilt begåvade och högpresterande. Med stödmaterialet ska skolan utvecklas och bygga kunskap hur de kan möta de här elevernas behov. Enligt skollagen (SFS:2010:800) ska alla barn ges både ledning och stimulans för att kunna nå så långt det är möjligt i sin utveckling. Om eleven når kunskapsmålen lätt ska eleven ges stimulans och ledning för att nå längre i sin kunskapsutveckling. På skolverkets hemsida (skolverket.se) finns filmer, matriser och textbaserat material att hämta. Detta är något som många specialpedagoger kan arbeta med men även som de kan förmedla till alla pedagoger ute på skolorna. Det här är ett långsiktigt arbete och är oerhört viktigt att det kommer igång snabbt då fokus inte tidigare varit på den här elevgruppen. Om den här gruppen förbises förlorar samhället förmågor som annars kunde istället kunde tagits tillvara. Det innebär också individuellt lidande för den enskilde eleven och kan bidra till ohälsa då den inte får de bemötandet som de behöver (Liljedahl, 2017).

8. Metod

För att få en insikt i ämnet särbegåvning startar vi med att göra en litteraturgenomgång i ämnet och även söka information i vetenskapliga artiklar.

Metoden vi kommer att använda oss av i undersökningen är kvalitativa intervjuer. (Bryman, 2008). Intervjuerna har utformats efter två olika mallar av frågor. En riktar sig till tidigare elev som är särbegåvad och en riktar sig till specialpedagoger på skolor varav någon är verksam inom området för särbegåvade. Repstad (2007) menar att intervjuer lätt kan bli konstlade och att man som intervjuare måste ha en fingertoppskänsla för respondentens känslor och uttryck. Repstad (2007) uttrycker även en rädsla för att intervjumetoden kan bli alltför idealistisk och individualiserad. Detta måste vi ha med oss i våra tankar när vi förbereder och genomför intervjuerna. Intervjuerna startar vi med inledande frågor för att respondenterna ska känna sig trygga och lugna. Inledande frågor kan också ge flera spontana svar som på ett enkelt och naturligt sätt ger möjlighet till uppföljningsfrågor. Svaren av uppföljningsfrågorna har gett möjlighet till ytterligare betydelse och fördjupning av svaren (Kvale & Brinkman 2014). Tystnaden som ibland följts efter en fråga har getts möjlighet för respondenten att reflektera, associera och minnas vad som tidigare skett. Metoden har fungerat bra för att få ett grepp om dels hur

det kan se ut ute i verksamheterna och dels för att få kunskap om hur många särbegåvade upplever och har upplevt sin skolgång.

Styrkan i vår valda metod är att vi får prata med de personer som det berör. Det blir mer levande att intervjua personer direkt. Det är lättare för oss att läsa av reaktioner och vi kan ställa följdfrågor direkt i det sammanhang som samtalet förs.

Svagheten så som vi ser det kan vara att vi är snabba med att själva tolka in saker i det som sägs och att det kan vara lätt att ställa ledande frågor som gör att vi kanske får fram de svar som vi eventuellt kan förvänta oss att få. Detta har vi försökt att noggrant undvika genom att låta intervjuerna ta tid och att få intervjupersonerna att få lov att tänka efter och svara i sin takt.

8.1 Urval

Vi har gjort ett målinriktat urval av intervjupersonerna (Bryman 2011). Vårt mål var att intervjua personer som har särskild begåvning. Vilka personer som intervjuats har blivit de vi lyckats få tag på och de personer som varit tillgängliga för intervjuerna inom vår tidsram.

Målgruppen för intervjuerna är tidigare elever som är särbegåvade och specialpedagoger vilka kan möta särbegåvade i sin yrkesutövning. Särbegåvning kan testas på Mensa t ex hur hög IQ en person har. Det har de vuxna vi intervjuat gjort. Specialpedagogerna vi intervjuat och där särbegåvade elever förekommit i elevgruppen har identifierats av specialpedagogerna. De har upptäckt att eleven har en särskild förmåga att klara t ex särskilt svåra matematikuppgifter och ”drar iväg” ifrån sina kamrater i klassen. Eleven har behov av ytterligare utmaningar. Specialpedagogerna har också lärt sig ”känna igen” de specifika kännetecken och svårigheter en särbegåvad elev kan ha.

Vi har intervjuat endast vuxna människor som har sin skoltid bakom sig sen en tid. De är alla ungefär i samma ålder som är cirka fyrtio år. Det är en man och två kvinnor som är särbegåvade. De fick berätta om sin skoltid och hur de uppfattade den. Vi har också intervjuat två specialpedagoger som arbetar med särskilt begåvade för att få deras perspektiv på problematiken kring särskilt begåvade elever men även en specialpedagog på en skola där man inte arbetar med särbegåvning. Detta för att se komplexiteten inom skolan att nå denna målgrupp av elever. Vi har även skickat ut ett frågeformulär till Mensa

som berör hur de ser på hur skolorna arbetar med särbegåvning. Mensa har ett särskilt program kallat GCP, Gifted Children Program, som föräldrar och pedagoger kan vända sig till för att få mer information och kunskap om särbegåvning. De som arbetar med GCP kommer även gärna ut och föreläser för olika grupper både i skola och i andra sammanhang. Tyvärr inkom aldrig några svar från föreningen Mensa. Vi har haft kontakt med dem under arbetets gång men tyvärr har de inte svarat på de frågor vi har ställt. Trots detta har vi kunnat samla in tillräckligt med data för vårt arbete.

8.2 Genomförande

Vi har intervjuat utifrån olika frågeformulär beroende på vem det är vi har intervjuat. Vi har haft ett formulär för de personer som är särskilt begåvade och andra för specialpedagogerna. Intervjuerna spelar vi in för att senare kunna transkribera och analysera vårt resultat.

Då vi bor ganska långt ifrån varandra har vi haft möjligheten att välja ut intervjupersoner utifrån där vi bor. På så sätt blir det inte en lokal undersökning utan den är spridd över ett större område. Vi har senare transkriberat intervjuerna och skickat dem till varandra för vidare bearbetning. Bearbetningen har skett gemensamt och då på distans via digitala medel. Vi har också skött kommunikationen på halvdistan på samma sätt och mött upp för vidare diskussioner på Kristianstad högskola. Innan intervjuerna har de fått del av missivbrev som en information av vår undersökning. Information har de fått om att intervjun ska användas i ett examensarbete. Deras integritet skyddas genom t ex fingerade namn. De har också fått veta att de har rätt att avbyta närhelst de vill och har möjlighet att avböja sin medverkan i undersökningen. Vi har följt vetenskapliga rådets etiska regler så de kan känna sig helt trygga att deras identitet inte avslöjas. Genom etiska övervägande har vi valt att helt anonymisera deltagandet. Vi som författare vet vem som har sagt vad men det är inget vi för fram och detta har vi garanterat våra respondenter. Vi har utlovat full anonymitet och inga namn finns nertecknade.

8.3 Databearbetning

Vid intervjuerna spelar vi in intervjuerna på dator för att senare kunna transkribera texten och tolka den. Vi är medvetna om att empirin blir transformerad från tal till skrift (Kvale & Brinkman 2014) och därför förändras. Vi kan även koppla detta till den teori vi har arbetat efter nämligen Bronfenbrenners systemteori och då särskilt det som kallas för den ekologiska systemteorin. Det handlar om att se hur olika system påverkar individer och detta kan vi koppla till vår undersökning. Vi vill studera hur olika makro- och mikrosystem påverkar en individ och dess förmåga till utveckling. För att förstå en elev i skolan måste vi ta hänsyn till alla dessa olika system och hur de påverkar eleven i sitt dagliga liv. Detta har vi gjort genom att kategorisera utifrån systemteorins olika nivåer och vi har analyserat resultaten där efter. Detta gäller inte enbart de som är särbegåvade men det gäller dem också i allra högsta grad. Bronfenbrenner nämner även den biologiska aspekten och hur viktigt det är att ta hänsyn till olika biologiska förutsättningar. Systemteorins olika delar behöver hänga ihop för att få en begriplighet i tillvaron för dessa elever, alla måste jobba åt samma mål.

Resultatet presenteras i skriftspråk för att bibehålla respondenternas anonymitet och skydda deras integritet. Vi har analyserat våra resultat genom att jämföra dem med varandra och genom att försöka förstå data utifrån ett systemteoretiskt perspektiv. Vi har fått tydliga och konkreta svar från respondenterna och det har varit lätt att få en helhetsbild över deras upplevelser. Vi har alltså använt systemteorin för att analysera de olika delarna av vår undersökning och för att få till en tydlig översyn om vad det är som påverkar dessa elever i deras skolgång.

8.4 Reliabilitet och validitet

Då det var svårt att få respondenter till undersökningen så blev urvalet ett bekvämlighetsurval. Med tips från kolleger, studenter och vänner fann vi respondenter till vårt arbete. Våra respondenter som har egen erfarenhet från sin tid i grundskolan kan deras minnesbild ha förändrats. Vi har med hjälp av följdfrågor fått en tydlig och klar bild från deras upplevelser som barn i skolan. På så sätt har vi säkerställt att svaren vi fått har varit så precisa det går.

På grund av tidsbrist och tillgänglighet av respondenterna har vi fördelat intervjuerna mellan oss. Vi har alltså inte varit på plats båda två vid intervjuerna samtidigt. För att säkerställa eventuella missförstånd har vi spelat in intervjuerna på datorn för att kunna gå tillbaka och lyssna på vad som sagts och hur. På samma sätt har vi tagit del av varandras intervjuer och fördjupat oss och ställt frågor där vi varit fundersamma vad som verkligen sagts och hur materialet ska tolkas. Vi har även försökt att se ur respondentens perspektiv hur frågorna har tolkats. För att grundligt gå igenom intervjuerna har vi även transkriberat dem och texten delgetts till varandra. Respondenternas svar har vi kategoriserat och även sammanställt gemensamt för att se till att studiens reliabilitet uppnås så långt det är möjligt.

Validiteten anser vi även är uppnådd med de svar vi fått under undersökningen. Vi har använt oss av relevanta ställda frågor. Genom frågorna har vi fått den insyn vi behövt för vårt arbete. Via svaren av deras upplevelser har vi fått svar på hur skolan bemöter elever som är särskilt begåvade (Bryman, 2011). På frågan om skolan är rustad för särskilt begåvade elever har vi även fått svar i intervjuerna. Dels har vi fått svar från de som har egna upplevelser från skolan men även genom intervjuer från specialpedagoger som är verksamma idag. Därmed anser vi att validiteten också är uppnådd så långt det är möjligt i den här undersökningen.

8.5 Etiska aspekter

Alla som deltagit i undersökningen har delgetts vetenskapsrådets etiska principer (Vetenskapsrådet, 2002) och att vi tillämpar dessa i vårt arbete. Samtliga har fått ut ett informationsbrev där de fått information om vad vi vill undersöka och hur. Där står också hur vi ska använda materialet och att allt material raderas/strimlas när vårt examensarbete är klart. Informationen belyser även att materialet förvaras på ett säkert sätt så ingen obehörig får tag på det. Materialet avidentifieras så att deras medverkan inte kan kopplas till dem på något sätt. På så sätt uppfyller vi konfidentialitetskravet vad gäller vetenskapsrådets etiska principer. De har alla fått veta att det är frivilligt och att de kan närhelst de önskar hoppa av undersökningen. De har också fått veta vilka moment de kommer att medverka och på vilket sätt. Alla som medverkat är myndiga och har själv uttryckt att de vill vara en del av undersökningen. Därmed har samtyckeskravet uppnåtts. Deltagarna har delgetts att uppgifterna som framkommer i undersökningen ska endast

användas i forskningssyfte för vårt examensarbete. Därmed har samtliga etiska principer uppnåtts för arbetet.

9. Resultat och analys

9.1 Intervju av särskilt begåvade vuxna

Vi har intervjuat tre personer som är särbegåvade, två kvinnor och en man. De är födda 1979 alla tre men detta är enbart en tillfällighet. Genom specifika frågor i intervjuerna har personerna som vi har intervjuat IQ på mellan 135-150 och är alltså klart särbegåvade. Personerna har inget med varandra att göra och känner inte varandra. Vi kommer att benämna dessa som person 1, person 2 och person 3 i följande text.

9.1.1 Skolan

Vi har tittat på hur skolan fungerar genom den systemteori som Bronfenbrenner har katalogiserat. Skolan tillhör det microsystem som ligger utanför individens egen påverkan men där individen ändå är fullt medverkande och för att individen ska kunna utvecklas till sin fulla potential så behöver skolan kunna se och bemöta dennes förutsättningar.

Under intervjuerna framkommer det att intervjupersonerna lite olika erfarenheter. Det är två stycken, person 2 och person 3 som har ganska lika upplevelser vad det gäller skolan och en, person 1, där det skiljer sig lite från de andra. Men detta är enbart på det sociala planet och kan ha mycket med hur ens personlighet är. Man ska inte glömma att särbegåvningen inte är en människas personlighet. Detta är vår upplevelse att detta ofta blandas ihop och att särbegåvningen tolkas som elevens personlighet. Det har vi märkt på olika personers berättelser om just särbegåvning. Men lika lite som att en människas fysiska handikapp är dess personlighet är särbegåvning en personlighetstyp. Det är enbart ett sätt att tänka och se på världen. Det är också viktigt att ha i åtanke att det enbart var tre särbegåvade som vi intervjuade och det enbart är deras berättelser som vi kan dra våra slutsatser från.

9.1.2 Bemötande

I våra intervjuer så framkommer det egentligen två upplevelser av olika bemötande från våra respondenter. Även här kan vi i Bronfennbrenners teori se hur detta kan påverka den som utsätts för olika bemötanden. Dock är en sak gemensamt och det är pedagogernas oförmåga att se vilka utmaningar dessa elever har. I två av fallen (person 2 och person 3) har lärarna inte brytt sig särskilt mycket om eleverna medan i det andra fallet (person 1) så har eleven som är särbegåvad fått agera extralärare *”skolan var bra på det sociala planet men jag hade aldrig något utbyte av lärandet. Jag kunde redan det som sades och jag fick väldigt ofta agera lärare till andra elever som inte förstod lika snabbt som jag”*.

Denna elev har alltså upplevt och berättat om att den inte fått några extra utmaningar utan har istället fått som uppgift att hjälpa de elever som inte förstod. Detta gjorde att en frustration uppstod hos person 1, *”det kändes meningslöst att försöka få svårare uppgifter tilldelat sig”* och att det blev viktigare med det sociala samspelet i skolan än att studera. Person 1 känner i efterhand fortfarande en sorg över att inte ha blivit mer utmanad. Eleven hade dock lärare som ibland försökte hitta på uppgifter för att ge eleven lite mer utmaning men det var inte speciellt mycket. Däremot hade denna elev pedagoger som var otroligt noga med att alla skulle få vara med i det sociala samspelet och att alla skulle få ta plats. Detta är något som skiljer sig i skolans bemötande med person 2 och person 3 i vår undersökning. De kände sig ofta inte sedda och att lärarna inte egentligen trodde på dem. Person 2 har sagt i samtal att *”lärarna trodde nog att man var en svag elev som inte förstod bättre men egentligen var det exakt tvärt om”*. Pedagogerna hade alltså inte förmågan eller kunskapen att se vad dessa elever behövde. Person 2 upprepar ofta *”Det var aldrig någon som förstod hur min skolgång var”*. Det lades inte heller någon större tid för att få alla att känna sig delaktiga i en gemenskap i klassen. Dessa elever kände sig både uttråkade och utstötta. Dock hade de båda vänner men det sociala sammanhanget hade kunnat vara mycket bättre om pedagogerna hade sett den problematik som fanns istället för att enbart tro att dessa två elever var ointresserade av skolan och som valde ensamheten själva. Person 3 kände sig mycket ensam och osedd genom hela sin skolgång.

9.1.3 Utmaningar

Som redan har nämnts så anser våra tre intervjuade särbegåvade att de inte varit i närheten av att få några utmaningar *”Jag satt bara och stirrade in i väggen”* (person 3) De har lärt

sig lätt och då varit ointresserade av att sitta och lyssna på genomgångar av samma sak gång på gång. Detta resulterade i att en person 1 fick agera extralärare och de andra två mest satt och dagdrömde eller stirrade in i väggen. Detta fick lärarna att tro att de inte var intresserade eller inte hade förmågan till att lära sig och de blev uträknade redan då. Dock var det inte enbart nattsvart utan i vissa ämnen kunde de bli mer utmanade. En av våra intervjuade, person 3, var duktig på matematik och intresserad av den röda tråden i naturvetenskap vilket gjorde att lärarna där uppmuntrade mer än i andra ämnen och betygen blev höga. En annan av våra intervjuade, person 2, har och hade ett stort intresse av geografi och andra humanistiska ämnen vilket gjorde att denne blev uppmärksam till viss del i dessa ämnen då personen fick de högsta betygen i dessa ämnen.

9.1.4 Inkludering

Även här skiljer det sig mellan vem av de särbegåvade vi har pratat med. Person 1 hade en väldigt god inkludering i det sociala, *”våra lärare accepterade inte att inte alla elever fick vara med i samspelet”*, medan de två andra inte har några goda erfarenheter av att vara inkluderade. De fick mer klara sig själva i det sociala samspelet. I skolarbetet så var det inkluderande på det vis att alla skulle göra samma saker men frågan är då om det är särskilt inkluderande när det finns en person i klassen som har otroligt lätt för det som görs så antingen görs det på nolltid eller inte alls och resten av tiden sitter personen och dagdrömmer eller får hjälpa andra, svagare, elever.

I en och samma klass går flera olika elever med varierade förutsättningar och behov för sitt lärande. Skolan utgår från en så kallad ”medianelev” som t ex börjar i årskurs ett och har vissa förkunskaper och förutsättningar för att fortsätta sitt lärande i årskurs ett. I årskurs ett ska de uppnå vissa mål som de kan fortsätta bygga på i årskurs två osv. Det visar sig ofta ganska snabbt att eleverna arbetar olika snabbt, med olika engagemang i olika ämnen, förstår och tar till sig kunskapen på olika sätt och olika snabbt.

Detta har uppmärksamats av flera forskare under åren. Anne Meyer och David Rose tog fram UDL:s principer för bättre lärande redan på 1990-talet (www.cast.org). Det har nu växt och en webbsida finns tillgänglig för de som är intresserade av att följa till exempel forskning på området. Där finns även stöd, hjälp och hur metoder och material kan anpassas för att tillgodose individuella behov i lärmiljöer (www.cast.org). Forskning

visar hur viktigt det är med inkludering för alla elever och då även för de elever som är särbegåvade. De behöver också känna att de är i ett sammanhang och att de kan utvecklas i detta sammanhang (Persson, 2010).

UDL:s principer är:

1. Engagemang

Genom att arbeta för att få fram ett engagemang i eleverna ökar det lusten att lära. Försöka hitta elevens intresse och därifrån skapa motivation och mening med det arbete och utformning av uppgiften som eleven ska lägga på uppgiften. Eleven behöver få veta varför kunskapen ska inhämtas och ge stöd för fortsatt arbete när motivationen avtar.

2. Representation

Att presentera information och innehåll på olika sätt för att nå fram till alla elever. Låta eleverna få ta del av informationen genom olika metoder som till exempel att höra, läsa eller visuellt som bilder. Att arbeta i grupp kan också vara ett alternativ. Det gäller att hitta rätt sätt för varje elev.

3. Åtgärd och uttryck

Ge elever rätt att få uttrycka sina kunskaper på det sätt som passar bäst för eleven. Här ska eleverna erbjudas olika verktyg för att kunna visa och presentera sina kunskaper utifrån sin egen individuella förmåga. Det kan vara genom att skriva, bilder, berätta, aktiviteter eller alternativt med blandade verktyg få visa sina kunskaper(www.cast.org).

Med UDL:s principer med sig in i klassrummet som lärare öppnas det upp för ett flexibelt lärande. Inkluderingen och kreativiteten har möjlighet att öppna upp för alla de elever som är särbegåvade. UDL är ett bra verktyg för att ha ett inkluderande klimat och för att anpassa all undervisning så alla elever har möjlighet att nå sin fulla potential. Inkludering är inte enbart att sitta med de andra i klassrummet utan att få möjlighet att jobba utefter sin potential och sina behov (Persson, 2010). Det ger även möjlighet för att se varandras möjligheter och behov. Eleverna kan inspirera varandra utifrån den valfrihet som det ges utrymme för. Det är viktigt med variation i undervisningen vilket

är utgångspunkten för UDL så att man når alla elever. Det finns elever som har stora svårigheter med att förstå, ta till sig kunskap, komma igång och behöver mycket stöd för det. Elever som har stor förförståelse och förstår snabbt kan behöva hjälp med t ex struktur och att kunna presentera sitt arbete. Det betyder att även elever med stor kunskap och stor vilja att komma vidare kan behöva stöd och hjälp för att nå målen. Med UDL som utgångspunkt når man även de elever som är ute i marginalerna och inte bara de som befinner sig i mitten.

9.1.5 Ohälsa

I Bronfenbrenners systemteori tar han upp hur viktigt det är för en människas välmående att de olika systemen samverkar och försöker leda till ett sammanhang för och ett välmående av människan. Av de vi har pratat med är det person 1 som har mått bra i skolan men då bara på grund av att denna person såg skolan som en social spelplan. Det var roligt att träffa vänner och prata. Däremot har denna person mått dåligt av att inte känna sig tillräckligt utmanad i skolarbetet. De andra två vi har pratat med kände skolan mer som en pina. Den sociala tillvaron var bristfällig och lektionerna och lärandet var för lätt och inte utmanande eller fängslande. En av de vi har intervjuat mådde dåligt då denne inte fick högsta betyg i de ämnen denna person trodde och detta var för att personen inte ville räcka upp handen och prata under lektionstid. Det skapade en stor ångest och ledde till att personen blev mer och mer inbunden ”*Jag valde att istället sitta och titta ut genom fönstret*”.

Nu i vuxen ålder har person 3 en ADD-diagnos och varit deprimerad, person 2 har en ADHD-diagnos och ångestproblematik. Person 1 har även den en viss ångestproblematik. Om allt detta härrör från särbegåvningen eller om det även har med skolan att göra vet vi inte. Både ADD och ADHD är neurologiska funktionshinder och således både det vara medfött tillsammans med särbegåvningen men hur pass mycket ångest och depression hade kunnat motverkas i en annorlunda skolgång kan vi enbart sia om.

9.1.6 Stöd

Som har framkommit innan i texten så har det enligt intervjupersonerna getts väldigt lite stöd till dem i skolan. Det är inte förrän de har blivit vuxna och funderat på hur det kommer sig att de fungerar annorlunda som det har framkommit att de är särbegåvade och, som två av dem, har en neurologisk funktionsnedsättning. Detta har då gett dem svar på varför livet har sett ut som det har gjort under lång tid och även då i skolgången. Alla tre uttrycker en viss sorg över att det inte kunde ha uppmärksammats tidigare. Då kanske livet hade sett annorlunda ut och de hade sluppit känna ett stort utanförskap i vissa sammanhang i livet.

Det är fortfarande svårt att få stöd inom detta område och när vi ser till intervjuerna av specialpedagoger så är det fortfarande många som inte vet vad särbegåvning innebär och hur man kan stötta dessa elever ”*jag hade inga större kunskaper om normalfördelningskurvan vad gäller intelligens*”. Den här kommentaren kom från specialpedagogen från grundskolan.

9.2 Intervju av specialpedagoger

Vi har intervjuat två stycken specialpedagoger, en man och en kvinna. Dessa är mycket viktiga för att se till individens utveckling i det mikrosystem som denne befinner sig i och förstå de biologiska aspekter som eleven har. Det måste bli en förståelse för elevens sätt att arbeta och fungera. En av dem arbetar som specialpedagog på gymnasiet mot ett program där elever med olika svårigheter tas emot. Programmet är anpassat så att det löper under fyra år istället för tre. Den andra specialpedagogen ansvarar för åk 6-9 på grundskolan. Skolan finns på en mindre ort men upptagningsområdet är stort. Specialpedagogerna representerar olika nivåer i skolan.

9.2.1 Skolan

Specialpedagogen på gymnasiet ansvarar för elever som går på ett förlängt program på gymnasiet. Programmet är förlängt till fyra år istället för tre år. För att få gå där krävs det att eleverna är utredda och har någon neuropsykiatrisk diagnos och att eleven har alla betyg med sig från grundskolan för att få en plats där. Flera av eleverna har tidigare haft en sporadisk närvaro i skolan eller varit så kallade ”hemmasittare” där undervisning skett i hemmet. Specialpedagogen på gymnasiet säger ”

.... de eleverna har ofta varit hemmasittare faktiskt under tidigare gymnasietid innan de kom hit här. För de har inte orkat med den pressen de sätter på sig själva, de vet vilken kapacitet de har men kan inte utnyttja den”.

Skolan har inte fungerat för dessa elever. Alla eleverna som börjar där får en individuell mjukstart då de ska börja skolan där. Innan start på programmet får eleven möta specialpedagog och lärare och känna av hur det känns. När eleven är redo blir det besök i klassrummet. Om eleven inte är redo för klassrummet kan det blir undervisning i ett rum bredvid klassrummet. Med små steg kan eleven få prova sitta i klassrummet när inga andra elever är där. Det är med eleven i centrum och med förslag och uppmuntran från specialpedagog, lärare och assistent att prova nästa steg som framgångarna kommer. Här arbetas det med en individuellt anpassad skolgång.

I arbetet märker specialpedagogen efter ett tag att flera elever är särskilt begåvade som går där. De är då twice exeptionell (Liljedahl, 2017). De har alltså diagnostiserade svårigheter och deras särskilda begåvning har specialpedagogen lärt sig känna igen på flera elever. Hon beskriver att de eleverna vill ofta snabbt vidare och det är så de eleverna skiljer sig från övriga elever. Specialpedagogen från gymnasiet förklarar:

” som jag sa.. sticker iväg och tar de här skutten i tanken. Du ser väldigt snabbt att det saknas fler steg så de är svåra att följa. Och som sagt oerhört snabbtänkta men saknar det exekutiva, ”vad var det nu? Hur hamnade du där?”

Den andra specialpedagogen som arbetar på grundskolan årskurs sex till nio säger att han inte är så insatt i vad som menas med det och tillägger *” tänker mest att det är de elever som är särskilt begåvade i t e x matematik eller musik”.*

Han fortsätter med att det inte fanns med i utbildningen som han läst och trots det så vet han att dessa elever finns men har ingen större kunskap om det. Den första specialpedagogen påpekar att *”är eleven särskilt begåvad i t e x musik är det svårt att observera eftersom det ämnet har de inte”.* En sådan särskild begåvning kan alltså finnas i klassrummet utan att lärare/specialpedagog observerar det.

9.2.2 Bemötande

Båda specialpedagogerna vittnar om att de ser till varje enskilds elevs behov. Specialpedagogen på årskurs sex till nio säger att de har handlingsplaner för elever med språkstörning eller NPF men inte för de elever som är särskilt begåvade. Han påpekar att det kan bero på att de inte vet så mycket om den här gruppen eleven.

Specialpedagogen på gymnasiet säger att de utgår från eleverna individuellt och arbetar utifrån det. Framförallt handlar det om att eleverna varit sällan eller nästan aldrig i skolan och därför arbetar de i början mycket med att få eleven till skolan. Bemötandet är oerhört viktigt så att eleven få förtroende för personalen. Personalen tar det försiktigt med eleverna vid introduktionen och hjälper dem sedan vidare igenom de olika kunskapskraven. Med stöd och utmaningar som är anpassade till den enskilda eleven lotsar de eleverna framåt. De arbetar i en mindre grupp elever där det finns både assistent, specialpedagog och lärare för hela gruppen. Personalen har fått vetskap om att eleverna tidigare varit uttråkade och blivit kallade för lata och nonchalanta.

Personalen får åka på den fortbildning de själva anser sig behöva i sitt arbete. Något samarbete med andra kommuner som arbetar med särskilt begåvade elever förekommer inte. Varför det ser ut så kan hon inte säga. Under intervjun med specialpedagogen i årskurs sex till nio framkommer det att denne nu inser att det troligen finns särskilt begåvade elever i deras grupper. Han säger:

” Vi har några som vi nu efter att vi har pratat om särbegåvning kanske skulle kunna tänka oss att de faktiskt är särbegåvade”.

Han kommer att ta det vidare till elevhälsoteamet. Han ser ett behov av vidareutbildning på området. Fokus har alltid varit på de som har svårt att nå kunskapskraven säger han.

9.2.3 Utmaningar

Ofta kan specialpedagogen på gymnasiet se ett vanligt behov av hjälp hos de elever som är särskilt begåvade. De behöver då hjälp med att komma igenom de olika delarna hur ett arbete ska presenteras. Presentationen är viktigt för bedömningens skull. Att sätta upp

delmål är ett sätt att hjälpa eleverna igenom kursmålen. Eleverna kan ofta presentera själva kärnan eller målet men formen hur det ska presenteras är deras stora svårighet. Många gånger saknas flera steg i elevens presentation. Det är just detta som blir utmaningen för eleven. Specialpedagogen från gymnasiet förklarar:

” där försöker vi lösa det genom att eleven får förklara i alla fall vissa gånger i alla fall. Sen andra gånger ser vi också att, nä du måste lära dig att ta det stegvis även om det är jätteplågsamt och jättejobbigt så är det, det som är jobbet och inte själva uträkningen ”.

För personalen är det också en utmaning att hjälpa och stödja eleven som redan känner sig helt klar med uppgiften och vill inte arbeta med hur resultatet kom fram. Eleven är snabbtänkt och oftast redan på språng i sina tankar mot nästa uppgift.

När det gäller ytterligare utmaningar för eleverna är det lärarna som arbetar fram material som ska passa den enskilda eleven. Det är svårt för läraren att hinna med det enligt specialpedagogen. Det finns inget färdigt utarbetat material för de som snabbt kommer igenom kursmålen och behöver ytterligare utmaningar i sitt lärande.

Andra utmaningar är att eleverna ofta har en särskild känslighet för doft, ljud, ljus och andra intryck. Detta gör att eleverna blir trötta och orkar inte. Specialpedagogen på gymnasiet berättar:

”Ofta har man en ökad känslighet för ljud och ljus och intryck överhuvudtaget. Vilket skapar trubbel ofta för de blir trötta och det sociala samspelet kan också ställa till det för att energin inte finns där helt enkelt. Man är för trött och orkar inte”.

Det kan hända att elever då snäser eller uttrycker att de inte vill vara med och om de är med händer det att de blir missförstådda. Eleverna har egna platser så att de med skärmar kan skärma av och vila sig ifrån alla intryck.

För specialpedagogen i årskurs sex till nio har intervjun öppnat upp ögonen för särskilt begåvade elever och denne vill lära sig mer. Inför intervjun hade specialpedagogen dock läst in sig lite på ämnet. Han ser också ett stort utvecklingsområde med fokus på särskilt begåvade elever. Både pedagoger och övrig personal ser han ett stort behov att de deltar.

Han säger också att han misstänker en del av eleverna på hans skola är särskilt begåvade. De har även andra svårigheter men med de nya insikterna om särskilt begåvade kan han se att de möjligtvis även är särskilt begåvade. Intressant är också att han säger att alla vet bland personalen var gränsen på normalfördelningskurvan på befolkningens intelligens för särskolan går. De vet inte var gränsen på kurvan går för särskilt begåvade. Specialpedagogen har under intervjun också fått insikt i skillnaden på högpresterande och särskilt begåvade elever.

9.2.4 Inkludering

Specialpedagogen på gymnasiet märker att eleverna ofta ”blommar” upp efter ett tag. De berättar då vad de tycker om. Då framkommer det också att de ofta känt sig ensamma i sin skolgång tidigare och inte haft några kompisar. Specialpedagogen berättar att när eleven kommer hit är det för många första gången de får vänner som de pratar med på rasterna och som de umgås med över internet. Med många vuxna i närheten hela tiden blir det ett stöd för eleverna när det blir problem vilket är bra och mycket viktigt.

9.2.5 Ohälsa

Specialpedagogen på gymnasiet menar att det är viktigt att uppmärksamma eleverna som är särskilt begåvade. De mår så oerhört dåligt psykiskt vilket visar sig genom bland annat ångestproblematik och en tendens till att vilja undvika skolan. Specialpedagogen från gymnasiet berättar:

- *För de har inte orkat med den pressen de sätter på sig själva de vet vilken kapacitet de har men kan inte utnyttja den”.*

Risken är att de blir så kallat hemmasittare. De behöver stöd både för att klara skolan enligt de ramar som finns i våra styrdokument men även rent socialt.

9.2.6 Stöd

Specialpedagogen från gymnasiet ser att de elever som är särskilt begåvade behöver hjälp med strukturen i sina arbeten. Eleverna får då hjälp med att börja arbetet, fortsätta det bit för bit och senare hur de ska avsluta det. De behöver hjälp med att ta sig an uppgiften att redovisa uppgiften. Ofta vill eleven accelerera och gå vidare när uppgiften är löst. Istället är det ofta formen och strukturen på arbetet som eleven behöver stöd och hjälp med. Det

är många gånger det som är det svåra och mycket jobbigt för de elever som är särskilt begåvade. De är nämligen ”klara” med uppgiften och redan på väg mot nästa uppgift. De blir stoppade i sin acceleration då de måste redovisa uppgiften också enligt formen. Den här biten känns oerhört tråkig för många särskilt begåvade elever. För att de ska orka sig igenom det får de hjälp igenom det med delmål för att så småningom nå fram till målet.

Med stöd i strukturen i deras arbete så kan eleverna se delmålen och nå fram. Genom strukturen kan de eleverna också utveckla en självständighet i sina studier framöver. Alla elever ser dock inte positivt på att de måste följa en viss struktur utan vill helst arbeta helt ”fritt”. Det fungera inte i skolan där svaret t ex i matematik måste presenteras steg för steg. Här är det viktigt att försöka få eleven att förstå att vägen dit till målet är lika viktig som att kunna presentera vägen dit, hur eleven kom fram till svaret. Den pedagogiska planeringen är oerhört viktig och vid start av ett nytt arbete ses stödet över för eleverna individuellt. Personalen är redo för insatserna som behövs för elevernas arbete. Specialpedagogerna har olika kännedom och erfarenheter av särskilt begåvade elever. När vi betraktar vår data utifrån ett systemteoretiskt perspektiv i vår analys så ser vi hur viktigt det är att olika system samverkar för att ge eleverna den skolgång de behöver. Vi kan se att det brister i skolans sätt att bemöta många av dessa elever och skolan ser inte den helhet som så väl behövs. Om det fungerar inom ett område men fallerar inom ett annat så samarbetar inte systemen som de bör när man ska bemöta dessa elever. Tittar man på den ekologiska systemteorin så ser man att dessa elever också har med sig det biologiska arvet. Det vill säga att dessa elever är skapade som särbegåvade och det är inget som de eller någon annan kan ändra på, lika lite som att en elev med autism kan ändra på det faktum att den har autism. Detta måste skolans medarbetare ha i åtanke och jobba med. Vi ser hur viktig helheten och samspelet mellan delarna och relationen mellan system och omgivning är. För att de särbegåvade eleverna ska få ett sammanhang i sin skola behöver dessa olika delar uppfyllas.

10 Diskussion

Vi har intervjuat särskilt begåvade elever som för ett antal år sedan gått i skolan. Vi har fått deras upplevelser och perspektiv på hur skolan fungerade då de gick i skolan. Genom specialpedagogerna vi har intervjuat har vi fått veta hur det idag ser ut på skolorna och vilken beredskap det finns eller inte finns för dessa elever och hur bemötandet fungerar.

10.1 Särskilt begåvade elevers svårigheter i skolan

För de som är särskilt begåvade är det inte alltid att skolan är utformad så att den passar dessa elever vilket vi även ser i den forskning som vi har läst. En del elever som är särskilt begåvade har en förmåga att anpassa sig till den betydligt lägre nivå än där eleven befinner sig (Persson. 1997). De märks inte och då fungerar allt som det ska enligt personalen. För den enskilda eleven fungerar det inte alls då den inte lär sig något. Övriga av de särskilt begåvade elever som inte anpassar sig blir det problem och kan även få höra en del kränkande ord ibland. Då blir det inte bättre utan självkänslan hos eleverna får sig en törn. Särskilt begåvade kan ha svårt att passa in i det system som finns inom skolan. Det kan vi läsa om i Webbs (1994) artikel där han skriver om vikten att få dessa elever att utvecklas socialt och emotionellt i skolan. Skolan ska vara en plats där man får möjlighet att lära sig nya saker. Där finns elever som kan redan en hel del och behöver få utmaningar utifrån sin egen nivå för att må bra. En skola för alla är i ständig utveckling. Även Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) tar upp detta och drar det så långt som att det kanske till och med behövs en ny läroplan för att få med alla elever, även de som är mycket högt begåvade.

10.1.2 Skolan

Specialpedagogerna som vi har intervjuat har olika kunskap och erfarenhet av arbete kring elever som är särskilt begåvade. Det är troligen så verkligheten ser ut ute på skolorna generellt. Skolverket har uppmärksammat att kunskap kring dessa elever saknas. Därför finns numera material för skolor och personal som arbetar med särskilt begåvade elever på skolverkets hemsida (skolverket.se).

De särskilt begåvade som vi har intervjuat har avslutat sina studier för ungefär tjugo år sedan. De har genom sina berättelser gett oss skildringar om en skola som inte haft kunskap att kunna anpassa undervisningen efter särskilt begåvade elever. Skolan är en viktig del i att låta dessa elever få lära sig hur de fungerar och hur de ska bemöta andra och hur de själva ska bli bemötta. Skolan ska vara en plats som fångar upp dessa elever, inte en plats där de inte får någon förståelse för sitt sätt att vara (Webb, 1994). Nu när skolverket uppmärksammat den här elevkategorin med material på deras hemsida (skolverket.se) kan en förändring komma. Materialet är ett stöd till personal som möter elever i skolan.

10.1.3 Bemötande

De intervjuade har berättat detaljrikt om sina upplevelser i skolan. Det är många år sedan och ändå minns de alla gripande och känsliga detaljer från skoltiden. Bemötandet är oerhört viktigt. Eleverna är beroende av kommunikationen med läraren därför är kommunikationen ett viktigt verktyg att förstå, hjälpa och stötta eleverna.

Med kunskap kring särskilt begåvade elever blir det mer möjligt att förstå och stötta på rätt sätt. En del elever är känsliga för intryck av visuell, taktil, auditiv och dofter så kallad sensorisk integration dysfunktion (SID) (Liljedahl, 2017). Här kan UDL:s principer användas på ett kreativt sätt som passar eleven. Engagera eleven genom t ex att försöka motivera genom elevens individuella intresse. Eleven kan också få dela av information genom ett sätt som fungerar för eleven t ex genom att läsa, höra eller genom bilder. Sist att få presentera arbetet enligt UDL:s principer genom att skriva, berätta eller annan aktivitet som passar eleven. Med UDL:s principer blir det en variation i klassrummet då elever är olika och har behov av att få använda olika verktyg för samma arbete. Det bidrar till inkludering för alla eleverna i klassrummet (ibid). Detta är något som verkligen förespråkas av de forskare vi har läst. Ett tillåtande klimat i klassrummet där alla kan jobba efter sin nivå är att föredra (Hitchcock, C. Meyer, A. Rose, D. Jackson, R. 2002). Tyvärr verkar det som, utifrån vår egen erfarenhet i skolan, som att många pedagoger inte riktigt är med på att tänka så mycket som möjligt på UDL-principen utan många lärare, enligt våra erfarenheter, gör samma sak och undervisar på samma vis som de alltid har gjort och det är ett problem för de elever som faller utanför ramarna på något vis.

De elever som lider av SID kan visa sig genom att de är besvärligare, sjåpigare och mer överkänsliga (Liljedahl, 2017). Då är det viktigt att personal på skolor har kunskap om t ex särskilt begåvade och att eleverna kan lida av SID så de får medkänsla för de svårigheter det medför. Tillsammans med eleven och föräldrar kan lösningar finnas. UDL kan vara ett starkt verktyg för att få med alla variationer i ett klassrum och då underlätta för de elever som är särskilt begåvade. Inom UDL får eleven både ta till sig och presentera sin kunskap vilket forskningen har visat vara mycket viktigt (<http://www.cast.org>). Särbegåvade behöver mötas av samma förståelse som elever i svårigheter. Bara för att en elev är särbegåvad betyder det inte att den inte behöver stöd och stöttning. Det behövs ofta ett stort stöttande nätverk runt dessa elever och skolan är en stor del av det nätverket (Webb, 1994). Man kan inte ignorera särskilt begåvade elever och tänka att de ändå har lätt för sig i skolan för ofta är det ett dåligt psykiskt mående som drabbar dessa elever. Inte alla men tyvärr väldigt många (ibid).

10.1.4 Utmaningar

Utmaningen ligger i att upprätthålla intresset för studierna hos de särskilt begåvade eleverna. Ofta har eleverna fått sitta och lyssna på samma sak flera gånger och det är oerhört jobbigt för särskilt begåvade elever som har ett eget driv för att gå till nästa nivå. Det kan vara avgörande för eleven om undervisningen är alltför rutinmässig eller repetitiv (Lie, B. 2016) då eleven lätt tappar intresset. Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002) skriver om vikten att ha en meningsfull skolgång där det hela tiden finns nya utmaningar. Detta har vi sett i våra intervjuer, det är enormt viktigt att det hela tiden finns nya utmaningar och att lärarna kan se vad det är som behövs för just den specifika eleven. Detta kan annars leda till ett psykiskt dåligt mående, vilket man kan se på två av våra intervjuade särbegåvade, och en ovilja att gå till skolan då man inte ser någon mening med att vara där. Har man då inte heller fungerande sociala relationer i skolan så finns det inte mycket som egentligen motiverar att gå dit.

En annan utmaning är att eleven måste kunna visa stegvis hur de kommit fram till svaret. Det är formen och strukturen som eleven behöver stöd och hjälp med. Här är det viktigt att ha förståelse för detta och kunna ge stöd på rätt ställe så eleven kommer vidare. Med hjälp av strukturen i sitt arbete får eleven ett verktyg att använda i sina fortsatta studier.

10.1.5 Inkludering

I våra intervjuer av särbegåvade så framkom det att två av de tre vi intervjuade kände sig mycket exkluderade i skolan, både kunskapsmässigt och socialt. Den som kände sig inkluderad var person 1 som hade ett bra skolklimat och där lärarna arbetade mycket för att alla skulle vara inkluderade. För person 2 och för person 3 var skolan inte inkluderande alls. Inkludering är givetvis viktigt i alla sammanhang och för alla elever så det är något skolan måste tänka på och agera utefter. Detta är något som Persson (2010) anser vara mycket viktigt och absolut avgörande för hur dessa elever lyckas i skolan. Att känna sig exkluderad och utan sammanhang gör att skolan ofta känns meningslös (ibid). Forskningen visar att arbete efter principen med UDL- Universal design for Learning ökar elevernas känsla av inkludering. Alla arbetar tillsammans men på sin nivå och efter sin förmåga. Alla ska kunna ha möjligheten att nå sin egen potential (Spencer, 2011). Ofta kan det nog uppfattas som att många särbegåvade inte vill ha ett speciellt stort socialt umgänge och det kan säkert stämma då detta har framkommit i intervjuerna men det är skillnad på att själv välja bort ett stort socialt umgänge och att inte bli inbjuden i något socialt umgänge alls. Här är lärarnas roll viktig. De måste hjälpa dessa elever, vare sig det handlar om särskilt begåvade eller elever i svårigheter, att få ta del av det sociala umgänget om de så vill. Det är inte alltid lätt, det har vi egna erfarenheter av, men det måste finnas en vilja till att inkludera alla elever i både undervisningen och i det sociala samspelet (Persson. 2010).

10.1.6 Ohälsa

I den här undersökningen framgår det att det är vanligt med psykisk ohälsa bland de som är särskilt begåvade. Specialpedagogen i gymnasieskolan berättar om att det är vanligt att särskilt begåvade är så kallade "hemmasittare" det vill säga att de stannar hemma. Anledningen är att de tycker det är jobbigt både socialt och undervisningsmässigt att vara i skolan. En av respondenterna bland de tidigare eleverna hade ett gemensamt intresse med andra elever medan de andra två inte hade det. Risken är att dessa elever blir ensamma och känner sig exkluderade vilket vi kan se i våra intervjuer. En av eleverna vittnade om hur det är att tvingas sitta i skolan samtidigt som det känns helt meningslöst

då denne redan kunde allt. Eleven var ändå tvungen att vara i skolan utan någon stimulans till ytterligare utmaningar. Detta går emot allt vad forskningen säger och är en grund till dåligt mående och psykisk ohälsa. Eleven måste känna att det finns något meningsfullt i det den gör Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, (2002). I samtalen med respondenterna bland eleverna framgick det också att ohälsan varade långt efter att skolan slutat. Ångest är vanligt visade det sig bland respondenterna och för detta fanns det inget stöd att få. De vi intervjuade säger att den största hjälpen de fick var när de blev äldre och själva kunde ta tag i sitt mående.

10.1.7 Stöd

Som vi har sett i alla delar av det här arbetet så berättar respondenterna att stödet till dessa elever nästan varit obefintligt. Person 1 upplevde att hela klassen fick stöd i det sociala samspelet, något som person 2 och 3 absolut inte har upplevt. Stöd i skolarbetet och att få de utmaningar som dessa elever så väl behöver har de upplevt i stort sett obefintligt. De har uppmuntrats mer i de ämnen som de har varit intresserade av och där de själva har hittat på utmaningar inom ämnet. Dessa lärare har sett detta till viss del och då uppmuntrat mer och dessutom gett höga betyg. Betygen kunde dock ha varit mycket högre, enligt dem själva, i flertalet andra ämnen om eleverna hade fått det stöd som de hade rätt till.

Vi ska ha i åtanke att denna skolgång utspelade sig för cirka tjugo år sedan och skolans värld har ändrat sig sen dess. Dock verkar det som att skolan inte har ändrat speciellt mycket när det gäller de särbegåvade om man ser till vad de intervjuade specialpedagogerna har berättat. Deras berättelser tillsammans med våra egna erfarenheter inom skolans värld gör att vi ser att det fortfarande finns hur mycket arbete som helst kvar att göra innan vi kan bemöta dessa elever på rätt sätt. Det som har varit gemensamt i den litteratur vi har läst (Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, 2002) är att skolan måste få upp ögonen för dessa elever och deras behov av både ett rätt bemötande och ett inkluderande arbetssätt. Det är inte rätt mot de särbegåvade att tänka att de kan klara sig själva för det är då vi får det dåliga måendet och risken för att de blir hemmasittare (Hitchcock, Meyer, Rose & Jackson, 2002). Det är skolans uppgift och uppdrag att se till att alla elever når sin fulla potential och det gäller inte enbart de elever som befinner sig i svårigheter (SFS 2010:800). All forskning som vi har läst och refererat

till tidigare visar allt mer på hur bra det fungerar med UDLs principer och att ett flexibelt och inkluderande klassrumsklimat hjälper de elever som är i behov av stöd på olika sätt.

11. Diskussion av metod

11.1 Metod

I undersökningen har vi använt oss av kvalitativa intervjuer. Det är viktigt att ha med sig att denna studie enbart är grundad på fem personer, nämligen två specialpedagoger och tre särbegåvade vuxna. Med det sagt kan vi enbart referera till och ta ställning till deras upplevelser och det är inte att betrakta som en allmän sanning då vi hade behövt föra en undersökning i mycket större format. Med den här metoden har vi dels fått svar på frågan vi ställt men även kunnat ställa följdfrågor anpassade till respektive respondent. Det har gett oss ett större djup på svaren. Det har vid flera tillfällen behövts längre tid för både respondenten och för oss som intervjuare för att kunna ge rätt svar och även ställa rätt fråga i tillfället. För att intervjuarna ska kunna ta del av datamaterialet har vi transkriberat respektive intervju och sedan delgett varandra de olika transkripten. Intervjuerna är inspelade vilket har gett oss möjlighet att lyssna av det flera gånger för att säkerställa för att i möjligaste mån säkerställa respondenternas tolkningar av våra frågor och säkerställa våra tolkningar av deras svar. Den här metoden har gett oss möjlighet att arbeta med examensarbetet gemensamt och samtidigt är materialet kvalitetssäkrat. Vi har varit två som arbetat med arbetet och gått igenom och tolkat materialet vi fått fram. Med den kvalitativa metoden har vi kunnat ställa följdfrågor och anpassa till den rådande situation för att få ett så tydligt svar som möjligt. Självklart är vi medvetna om att ett svar eller en fråga kan tolkas på flera sätt av olika personer i olika situationer. Där har vi haft möjlighet att gå vidare med följdfrågor. Där kan vi enskilt ha arbetat olika mycket med att få fram tydligheten i svaren från respondenterna som vi inte kan frånsä.

Med vår förförståelse från tidigare forskning på området kan det också vara så att vi tolkat in de svar som vi omedvetet tycker passar in i vår studie. Eftersom vi båda har tolkat intervjusvaren har vi reducerat sådana eventuella feltolkningar. Vi anser att denna metod har fungerat bra och vi har fått svar på det vi har efterfrågat. Respondenterna har varit

mycket positiva till att delta i undersökningen. De särbegåvade personerna som vi har intervjuat har uttryckt en känsla av att det är bra att det börjar skrivas och forskas mer om just särbegåvning. Vi som har intervjuat har också fått en bra insikt i hur skolan har upplevts både av de som är särbegåvade men även av de specialpedagoger som vi har pratat med och vi har kunnat se de olika utmaningar som skolan och dess elever ställs inför.

11.2 Slutsats

De, nu vuxna, elever som varit med i undersökningen har berättat om sin upplevelse av skolan och hur det har fungerat för dem i de skolor de har gått i. Det är ungefär tjugo år sedan de slutade gymnasiet så deras berättelser är inte från dagens skola. Berättelserna i undersökningen visar dock att dessa elever inte fått den uppmärksamhet och stimulans som de så väl behöver. Tydligt är att brist på just stimulans i skolan gör att deras psykiska ohälsa ökar och att det till och med är vanligt bland dessa elever. Undersökningen visar också att den psykiska ohälsan finns kvar långt efter att skolan slutat. Dessa slutsatser gör vi utifrån de svar vi har fått in, återigen är det inte att betrakta som fakta utan kanske mer som en riktlinje vad som kan gälla hur många särbegåvade mår och hur de upplever sin skolgång.

En av eleverna i undersökningen beskriver hur hen fått agera som extralärare istället för att få nya stimulerande utmaningar. Att elever lär av varandra kan vara stimulerande i viss utsträckning men om det tillämpas kontinuerligt blir det inte någon stimulans för den som får vara extralärare enligt våra erfarenheter. Ofta är fokus på de elever som har svårigheter i skolan. De elever som redan har förstått och kanske till och med är klara med uppgiften får vänta tills övriga har förstått och är klara. En extra genomgång av något som en särskilt begåvad elev redan har förstått är ofta frustrerande för dessa elever (Persson,2010). Det känns helt enkelt meningslöst. Är det så att den större delen av skolan känns meningslöst är det förståeligt att de inte vill gå till skolan. De kan då resultera i att bli ”hemmasittare”. Det sociala sammanhanget är viktigt för de allra flesta och även för de som är särskilt begåvade (Webb. 1994). Mensa är en mötesplats på internet för dessa där de kan få hjälp och stöd. Mensa informerar också allmänheten och verkar som ett stöd för föräldrar och övriga t ex skolan för att stödja och på så sätt bidra till kunskap.

Skolverket har bidragit med stödmaterial på deras hemsida (skolverket.se) vilket visar på att behov finns och kunskap saknas än idag. Specialpedagogen på gymnasieskolan säger att något samarbete inte finns med andra t ex skolor som också arbetar med särskilt begåvade. Här kunde ett samarbete startats för att skynda på kunskapen ute på skolor.

12. Fortsatt forskning och specialpedagogiska implikationer

När vi arbetat med det här intressanta ämnet om särskilt begåvade elever har nya frågor dykt upp. Vi har då upptäckt att det finns oerhört mycket mer att fördjupa sig inom det här området. De frågor som vi ser som intressanta presenterar vi här:

- Hur kan skolan arbeta mer förebyggande så att alla elevernas behov tillgodoses?
- Vilka resurser behövs vid upptäckten av särskilt begåvade elever?
- Hur kan skolor arbeta för att öka kunskapen kring särskilt begåvade elever?
- Hur ser framtiden ut för de särskilt begåvade elever som inte fullföljer studierna på gymnasiet eller grundskolan?

13. Referenser

- <http://www.cast.org/>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press.
- Bryman, A (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber, Malmö
- Eysink, T. Gersen, L. Gijlers, H. (2015). *Inquiry learning for gifted children I* High ability studies
- Hitchcock, C. Meyer, A. Rose, D. Jackson, R. (2002). *Providing new access to the new curriculum*
- Kvale, S. Brinkman, S. (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur AB, Lund
- Lie. B. (2016) *Särbegåvade barn i förskoleåldern*. Studentlitteratur AB, Lund
- Liljedahl. M. (2017) *Särskilt begåvade barn*. Gothia fortbildning AB, Stockholm
- Nilholm. C. (2016) *Teori i examensarbetet*. Studentlitteratur, Lund
- SFS: 1993:100, Stockholm: Högskoleförordningen.
- SFS 2010:800
- Silverman. L.K. (2016) *Särskilt begåvade barn*. Natur & kultur, Stockholm
- Skolverket. se (2014) <https://www.skolverket.se/bedomning/bedomning>
- Skolverket.se (2018) <https://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/studiepaket-till-stodmaterial-om-sarskilt-begavade-elever-1.243121>
- Spencer, A. Sally. (2011) *Universal Design for Learning: Assistance for Teachers in Today's Inclusive Classrooms I* Interdisciplinary Journal of Teaching and Learning Volume 1, Number 1
- Persson. R. (1997) *Annorlunda land – Särbegåvningens psykologi*. Almqvist & Wiksell. Stockholm
- Persson. R. (2010) *Experiences of intellectually gifted students in an egalitarian and inclusive educational system: A survey study*

- Persson, R. (2015) *Tre korta texter om att förstå särskilt begåvade barn i den svenska skolan*.
www.diva-portal.org/smash/get/diva2:800406/FULLTEXT01.pdf
- Repstad, P. (2012) *Närhet och distans*, Studentlitteratur AB; Lund
- Salamancadeklarationen (Unescorådet: 2006)
- Wallström, C. (2010) *Se mig som jag är, om särbegåvade barn i skolan*. Argument förlag AB, Varberg
- Webb, James T. (1994) *Nurturing Social Emotional Development of Gifted Children*. ERIC Digest E527
- Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet

Bilaga 1

Hej!

Vi är två studenter som läser specialpedagogik på Kristianstad högskola. Det är vår sista termin och vi ska skriva vårt examensarbete tillsammans. Vi har bestämt oss för att skriva om särbegåvning.

Syftet med vårt arbete är att undersöka hur/om de här eleverna uppmärksammas och får det stöd och bemötande i sitt skolarbete som de är i behov av. Vi vill se och lära oss vad som är framgångsfaktorer för att den här elevgruppen ska lyckas optimalt.

Vi vill gärna komma i kontakt med dig som är specialpedagog/speciallärare och som möter de här eleverna för att få göra en intervju. Intervjuns fokus kommer att vara på det specialpedagogiska arbetet med särbegåvade elever.

Som en förberedelse och förförståelse har vi fördjupat oss i litteratur inom området.

Intervjun beräknas ta ca 60 minuter och hoppas att du har möjlighet att sätta av tid för intervjun för forskningens skull.

Vi arbetar enligt vetenskapsrådets forskningsetiska principer och allt deltagandet är frivilligt och du har också rätt att närhelst före eller under intervjun att avbryta din medverkan. Din medverkan behandlas helt konfidentiellt. Resultatet kommer endast att användas i forskningsändamål.

Om ni har några funderingar eller frågor är ni välkomna att kontakta oss på mail carina.raso@lund.se

Vänliga hälsningar

Nina Johansson

Carina Raso

Bilaga 2

Hej!

Vi är två studenter som läser specialpedagogik på Kristianstad högskola. Det är vår sista termin och vi ska skriva vårt examensarbete tillsammans. Vi har bestämt oss för att skriva om särbegåvning.

Syftet med vårt arbete är att undersöka hur du som elev har uppmärksammats och fått det stöd och bemötande i ditt skolarbete som du haft behov av. Vi vill undersöka och lära oss vad som är framgångsfaktorer för elever som är särskilt begåvade.

Vi vill gärna komma i kontakt med dig för en intervju och få ta del av dina erfarenheter från skoltiden som elev.

Intervjuns fokus kommer att vara på det specialpedagogiska arbetet med särbegåvade elever.

Som en förberedelse och förförståelse har vi fördjupat oss i litteratur inom området.

Intervjun beräknas ta ca 60 minuter och hoppas att du har möjlighet att sätta av tid för intervjun för forskningens skull.

Vi arbetar enligt vetenskapsrådets forskningsetiska principer och allt deltagandet är frivilligt och du har också rätt att närhelst före eller under intervjun att avbryta din medverkan. Din medverkan behandlas helt konfidentiellt. Resultatet kommer endast att användas i forskningsändamål.

Om ni har några funderingar eller frågor är ni välkomna att kontakta oss på mail carina.raso@lund.se

Vänliga hälsningar

Nina Johansson

Carina Raso